

Nagy Ágnes (Budapest Főváros Levéltára)

Tértakarékos lakhatás. A lakhatással kapcsolatos normák változásai Budapesten az 1920–1940-es években

Az I. világháború alatt, illetve nyomán a lakótérről való gondolkodás gyökeres átalakuláson ment keresztül. A szabad piaci lakásforgalom helyébe lépő kötött lakásgazdálkodás rendszerének megteremtése a lakásbérleti jogot és a lakóterülethez való jogot illetően új viszonyrendszerek kialakulásával járt. A háború után még éveken keresztül működő háborús lakásrendszer a lakhatással kapcsolatos társadalmi normák – jogi és hétköznapi normák – addigi rendszerét kérdőjelezte meg.

Az 1920–1930-as években a lakhatás kérdése mint központi társadalmi probléma, mint átalakulóban lévő hétköznapi gyakorlat és tapasztalat került tárgyalásra a nyilvánosságban. A lakhatáshoz, azon belül pedig a lakótérhez való viszony egyik kulcsszava a takarékoság lett. Azzal párhuzamosan, hogy az építészetben a „modern lakás” címkéje alatt új alaprajzi rendszerek, a lakótér újfajta mércék szerinti kialakítása zajlott, a jogi gondolkodásban igény fogalmazódott meg arra, hogy az I. világháborús kötött lakásgazdálkodás tapasztalatát beépítsék a lakásbérleti jog rendszerébe, háttérben az egyéni érdeket a közösségi érdek mögé állító újfajta társadalomképpel.

A szűk egy évtizednyi szabad piaci lakásforgalom időszaka után 1938-tól ismét a piaci lakásforgalmat korlátozó rendeletek kerültek kiadásra. A lakótérhez való hozzájutást szabályozó adminisztratív eszközök rendszere azonban ekkor már nem jelentett újdonságot, az I. világháborús kötött lakásgazdálkodás rendszere készen állt az újbóli használatra. A háborús körülmények között alkalmazott lakáselosztás a háború végével sem szűnt meg, a hatósági lakáselosztás rendszere évtizedeken keresztül működött tovább.

Vizsgálódásom tárgyát a vázolt tágabb kontextuson belül ennek a II. világháborús kötött lakásgazdálkodásnak a rendszere, s annak az ostrom utáni, illetve a háború utáni első évek lakásrendszerébe való átmenete képezi. Kérdéseim a következők: milyen tekintetben volt más az a társadalom, amely még az I. világháború alatt és után, illetve amelyik a II. világháború éve alatt és után élte át a kötött lakásgazdálkodás rendszerét Budapesten? Milyen normák védelme ragadható meg a két, némi szünettel egymást követő időszakban született jogi szabályozásban? A társadalmi átalakulási folyamatok milyen periodizációját rajzolják ki a lakótérről való gondolkodás fordulatai, hol és hogyan jelentkeztek ezek, hol érzékelhető a törés és hol a folytonosság?

A vezérfonal, ami mentén a mentális átalakulást (avagy változatlanyságot) vizsgálni szándékozom, a család, háztartás és a lakás közötti viszony kérdése. Hogyan kezdi ki a kötött lakásgazdálkodás a család–lakás viszony meglévő normáit? Hogyan igyekeznek védeni a jogalkotók a jogi szabályozás révén a fennálló, általuk érvényesnek tekintett normákat? Milyen, a normák ütközéséből adódó konfliktusok jelentkeztek a jogalkotáshoz kapcsolódó vitákban, s milyen társadalmi igények, elgondolások öltöttek formát a nyilvánosságban? Feltevésem szerint ezeknek a jelenségeknek a megfigyelésén keresztül az állami beavatkozás kiterjesztése mögött a magánszféra mibenlétét, határait érintő változások válhatnak láthatóvá, amely változások a társadalmi folyamatokon belül politikai folyamatokként is leírhatók.